

**MONS. ÓSCAR A. ROMERO, UN DEFENSOR PROFÈTIC
DELS DRETS HUMANS**

Xavier Alegre, s.j.

INTRODUCCIÓ	3
1. DEFENSOR DELS DRETS HUMANS	4
2. PROFETA DE LA JUSTÍCIA	11
3. TESTIMONI MARTIRIAL DEL PROJECTE DE JESÚS	16
CONCLUSIÓ	19
NOTES	24

Aquest text recull el contingut de la conferència pronunciada per l'autor a Barcelona, el 13 de desembre de 2010 en motiu del 30 aniversari de la mort de Monsenyor Romero. La conferència va ser organitzada per Cristianisme i Justícia, i Justícia i Pau.

Xavier Alegre, sj. és professor de Nou Testament a la Facultat de Teologia de Catalunya i a la UCA de San Salvador. Membre de Cristianisme i Justícia.

Edita CRISTIANISME I JUSTÍCIA • Roger de Llúria, 13 - 08010 Barcelona • Tel: 93 317 23 38 • Fax: 93 317 10 94 • info@fespinal.com • Febrer 2011

La Fundació Lluís Espinal li comunica que les seves dades procedeixen del nostre arxiu històric pertanyent al nostre fitxer de nom BDGACIJ inscrit amb el codi 2061280639. Per exercitar els drets d'accés, rectificació cancel·lació i oposició poden dirigir-se al carrer Roger de Llúria, 13 de Barcelona.

INTRODUCCIÓ

Enguany estem celebrant el 30 aniversari de l'assassinat de Mons. Romero. Recordar-lo és recordar les nombroses persones que a El Salvador i arreu del món van segellar amb la seva sang el seu compromís generós a favor de les persones empobrides i oprimides i en la defensa dels drets humans. És “posar a produir”, com diria Jon Sobrino, “la memòria dels màrtirs”, el llegat que aquestes persones extraordinàries ens van deixar. Mons. Romero fou un profeta de la justícia i un defensor dels drets humans que lliurà la seva vida per amor al seu poble i per fidelitat al projecte de Jesús, el regnat de Déu. Dos amors, el del poble i el de Jesús, que per a ell estaven íntimament entrelaçats.

Què val la pena, doncs, que recordem l'any en què commemorem l'aniversari del seu assassinat?

De Mons. Romero impacta tant l'alçada extraordinària del personatge, enmig de la situació duríssima que va viure El Salvador i sobretot en els tres darrers anys de la seva vida, com la generositat amb què va estar disposat a entregar la seva vida, abans que callar davant la violació dels drets humans que estava patint el seu poble.

D'aquí ve l'amor tan impressionant que la gent del seu poble –i molta gent al món–, li segueix tenint al cap de tants anys de la seva mort. En la commemoració del seu aniversari, que va tenir lloc a El Salvador durant el mes de març, hi van participar des de la gent més senzilla fins al president del país. Aquest va inaugurar a l'aeroport un mural dedicat a Romero i va participar en la marxa des de la plaça Salvador del Mundo fins a la catedral, on es va celebrar una eucaristia i una vigília festiva durant la nit. Va quedar ben clar: Mons. Romero segueix ben viu en la consciència del seu poble i és una font d'esperança en uns temps que continuen sent difícils.

Més, però, que fer grans explicacions sobre la seva figura, el que em proposo aquí es deixar ressonar la seva veu, perquè fou una veu lúcida i impactant que en la seva manera de viure i de parlar segueix sent profundament actual.

1. DEFENSOR DELS DRETS HUMANS

Mons. Romero va ser un precursor en la lluita i en la defensa dels drets humans a Amèrica Llatina. Durant molt de temps, a l'oficina de l'Arquebisbat de San Salvador, hi acudia moltíssima gent per denunciar les diferents violacions dels drets humans que havien patit. Mons. Romero els escoltava i va crear la Oficina de Socorro Jurídico, més tard Oficina de Tutela Legal, encarregada d'investigar la certesa del fet i així poder defensar la gent més pobre.

Tot i que és una actitud que està molt en consonància amb l'Evangelí de Jesús (a fi de comptes, a Jesús el van matar també perquè defensava la vida, els drets de les persones empobrides i marginades del seu poble, i perquè denunciava la injustícia dels opressors), encara resulta estrany que un bisbe es distingeixi precisament per la seva defensa dels drets humans!. Mons. Romero es distingí de manera extraordinària en aquesta defensa.

1.1. Davant d'una situació d'injustícia

És veritat que a Mons. Romero li va tocar viure una situació, la d'El Salvador, que era especialment crítica en aquesta matèria. La injustícia, que havia portat que les anomenades “catorze famílies” posseïssin la major part de les terres i de la riquesa del país, condemnant a l'empobriment i la fam les majories populars, s'havia agreujat durant els anys en què a Mons. Romero li va tocar ser, pri-

mer, bisbe auxiliar i, després, arquebisbe de San Salvador.

No era una situació especialment nova. De fet, ja l'any 1932 va tenir lloc una repressió terrible, per part de l'exèrcit que, en un mes, va matar 32.000 camperols, molts d'ells indígenes, que s'havien sol·licitat contra la situació, econòmicament injusta, d'empobriment, d'explotació i de marginació que estaven patint.

Els anys 70, la inquietud tornava a ser molt important i els grans terratinents, amb l'ajut dels diferents governs, de l'exèrcit i dels paramilitars, estaven duent a terme una escalada de violència repressiva per tal d'intentar controlar i vèncer definitivament les protestes. Els esquadrans de la mort feien autèntiques bestieses per tal d'espantar la gent empobrida i marginada, minant així la seva resistència.

En un principi, els anys 60-70, les majories empobrides del "Pulgarcito" d'Amèrica Llatina havien pogut comptar amb la simpatia i un cert suport per part de l'Arquebisbe de San Salvador, Mons. Luis Chávez, que tenia una gran sensibilitat social, la qual cosa no havia agradat gens a l'oligarquia salvadorenya. Per això les minories dominants havien saludat amb molta alegria que Mons. Chávez, en jubilar-se, fos substituït per Mons. Romero i no per Mons. Rivera, bisbe auxiliar, de tarannà més crític, car Romero era un home bo, humà, pietós i senzill, però més aviat de tarannà conservador, que no simpatitzava gens amb l'anomenada "teologia de l'alliberament". Els oligarques d'El Salvador confiaven que, amb el seu tarannà espiritualista, contribuiria a l'aliena-

ció del poble oprimat i controlaria els esperits crítics i compromesos socialment de la seva arxidiòcesi, tant capellans com laics. I en els inicis del seu ministeri fou certament així.

1.2. La "conversió"

Però la mort del jesuïta Rutilio Grande, amic personal de l'arquebisbe, el 12 de març de 1977, el primer capellà que fou assassinat a El Salvador, el va sacsejar espiritualment. I *li obrí els ulls del cor i de la fe* per a poder veure la realitat empobrida i violentada del seu poble amb els ulls de Déu. Un Déu que, com ens ensenya la Bíblia, escolta el clam del poble i vol alliberar-lo a través dels seus profetes (cf. Ex 3), per tal de construir un poble que, per la seva manera de viure, mostri a tots els pobles de la terra que "un altre món és possible", un món en el qual no hi hagi pobres perquè tothom comparteix el que té (Dt 15,4). L'assassinat de Rutilio, del camperol "Don Manuel" i del nen Nelson provocà el que s'ha anomenat la "conversió" de Mons. Romero (en la mateixa línia en què es parla i s'entén la conversió de Pau), i inicià una nova etapa del seu servei com a arquebisbe plena de signes profètics. Em refereixo, per exemple, a la "missa única": es van suprimir les altres misses a l'arxidiòcesi el diumenge en què se celebrà el funeral de Rutilio, Manuel i Nelson, per tal que tothom pogués participar, ni que fos per ràdio, en la missa que ell mateix celebrà. Aquest fet li comportà grans crítiques per part dels cristians més conservadors i del nunci del Vaticà, que al·legava que celebrar

només una missa en diumenge anava en contra del dret canònic.

1.3. Oposició creixent de l'oligarquia

Aquest canvi d'actitud suposà una creixent oposició de l'oligarquia del país, que veia amenaçats els seus privilegis per les accions i les paraules punyents de l'arquebisbe.

Però ell el que pretengué, sobretot, fou defensar la vida, màxim valor humà i diví. Ho formulà clarament en el sermó que va fer el 16-3-1980²:

«Aquest és el pensament fonamental de la meva predicació: res m'importa tant com la vida humana. És quelcom tan seriós i tan profund, que supera la violació de qualsevol altre dret, perquè és vida dels fills de Déu i perquè aquesta sang no fa sinó negar l'amor, desvetllar nous odis, fer impossible la reconciliació i la pau. El que aquí ara fa més falta és aturar la repressió.»

En tot cas, és clar que Mons. Romero, inspirant-se en l'Evangeli i en els documents de Medellín i Puebla, va fer una opció molt clara pels pobres. Es va encarnar enmig d'ells. Els va predicar un Déu que no només els estimava, sinó que era també alliberador. I va fer formulacions tan il·luminadores com que “la glòria de Déu és que el pobre visqui”.

Se l'acusà, aleshores, de traïr el seu servei episcopal ficant-se en política. Però ell defensà la seva manera d'actuar, mostrant que la seva defensa dels

pobres i la seva denúncia de les violacions dels drets humans i de la injustícia dels rics i poderosos estava en sintonia amb l'evangeli, el Vaticà II i els documents de Medellín i Puebla. A tall d'exemple cito un fragment d'un dels seus sermons (5-3-1978):

«L'Església no busca poder polític ni basa la seva acció pastoral sobre el poder polític ni entra en el joc dels diferents partits ni s'identifica amb cap en concret. Però l'Església ha de dir la seva paraula autoritzada sobre problemes que guardin connexió amb l'ordre públic “quan així ho exigeixin els drets fonamentals de la persona humana o la salvació de les ànimes”. Tot això és del Concili. L'Església, doncs, defensa els drets humans de tots els ciutadans, ha de sostenir amb preferència els més pobres, dèbils i marginats; promoure el desenvolupament de la persona humana, ser la consciència crítica de la societat. L'Església ha de ser la consciència crítica de la societat, formar també la consciència cristiana dels creients i treballar per la causa de la justícia i la pau.»

I en una altra homilia, que va fer precisament el 23-3-1980, la vigília del seu assassinat, va dir:

«Ja sé que hi ha molts que s'escandalitzen d'aquesta paraula i volen acusar-la que ha deixat la predicació de l'Evangeli per posar-se en política; però no accepto aquesta acusació, sinó que faig un esforç perquè tot allò que el Concili Vaticà II ens ha volgut impulsar, la reunió de

Medellín i Puebla, no només ho tinguem per escrit i ho estudiem teòricament, sinó que ho visquem i ho traduïm en aquesta conflictiva realitat de predicar com cal l'Evangeli al nostre poble. Per això, li demano al Senyor, durant tota la setmana, mentre vaig recollint l'amor del poble i el dolor davant de tants crims, la ignominia de tanta violència, que em doni la paraula oportuna per consolar, per denunciar, per clamar el penediment i, tot i que sigui una veu que clama en el desert, sé que l'Església està fent l'esforç per complir amb la seva missió.»

I l'acusen, també, d'estar fomentant la violència en el país. Ell es defensa de l'acusació injusta en les seves homilies, retransmeses per ràdio i en les quals fa de portaveu dels qui no tenen veu en el país: denunciant les violacions dels drets humans que havien succeït la setmana anterior, i procurant il·luminar, des de l'Evangeli i les lectures bíbliques llegides a l'eucaristia, el que estava passant al país. En aquest punt convé tenir present que, per poder fer les denúncies amb fonament, a més a més de rebre i d'escoltar les persones que havien sofert alguna violació dels drets humans, demanava consell a un equip que l'assessorava sobre la veracitat dels fets i la manera de fer les denúncies. Quant a l'acusació que fomentava la violència, va dir, entre altres coses:

«La violència no l'està semblant l'Església, la violència l'estan semblant les situacions injustes, la situació d'institucions i lleis injustes, que solament afavoreixen un sector

i no tenen en compte el bé comú de la majoria. I aquí l'Església no podrà callar perquè és un dret evangèlic que l'assisteix i és un deure vers el Pare de tots els homes el que l'obliga a reclamar la fraternitat.» (Homilia 1-4-78)

I un any més tard, el 12-8-79, afirmava en una homilia:

«Quan Crist ens diu en la segona lectura d'avui "Estimeu com Crist es va entregar per nosaltres", així s'estima. L'única violència que admet l'Evangeli és la que un es fa a si mateix. Quan Crist es deixa matar, aquesta és la violència: deixar-se matar. La violència en un mateix és més eficaç que la violència en altres. És molt fàcil matar, sobretot quan es tenen les armes per fer-ho, però que difícil és deixar-se matar per amor al poble.»

També, en l'homilia del 15-7-1977, va dir:

«Què formosa serà l'hora en què tots els salvadorencs en lloc de desconfiar els uns dels altres, en lloc de veure en l'Església una missatgera de la subversió, hi vegin la missatgera de Déu, la ciutat de Déu que baixa per donar santedat als homes, per alliberar-los de ressentiments i d'odis, per arrencar de les seves mans les armes homicides! No hauríem de lamentar, llavors, històries tan tristes com el balanç que ens deixa aquesta setmana: un canceller assassinat, un sacerdot mort a trets a casa seva, un nen sense cap culpa amb el cervell foradat per una bala

homicida. L'odi, la campanya difamatòria, com si l'Església tingués la culpa de tot aquest desordre. No són més culpables els que escriuen aquestes pàgines tendencioses? No estan posant armes a les mans d'aquells que a la colònia Escalón van escriure aquests dies: "Fes pàtria, mata un capella"? Això és provocar. D'això no se'n diu subversió! S'assembla, més aviat, als temps de Hitler, quan es deia "Fes pàtria, mata un jueu". Avui és el sacerdot qui fa nosa, la causa de tots els mals.»

1.4. Una denúncia basada en l'amor, la pau i la justícia

Crec, d'altra banda, que és un tret específic, molt cristià, de l'actuació de Mons. Romero, que la seva defensa dels pobres i oprimits, les seves denúncies de les violacions dels drets humans, mai van brollar de l'odi ni el va voler fomentar. Ans al contrari, l'apassionava realment fomentar l'amor entre tots els seus diocesans i entre tots els salvadorencs car, com Pau (Rm 12,21), Romero estava convençut que s'ha de vèncer el mal amb el bé. Però això no li va pas impedir que fos ben conscient que era l'egoisme i l'afany de voler tenir cada cop més, la idolatria del diner, el que provocava les violacions dels drets humans i els sofriments innecessaris de les majories empobrides del seu poble. I que calia denunciar-ho i cridar a la conversió els rics que no volien compartir. En això va ser també molt fidel a Jesús, que proclamà programàticament que no es podia servir a Déu i al diner a la vegada (Lc 16,13; Mc 10,25). Per Romero,

la idolatria del diner és el càncer de les bones relacions interhumanes i la causa principal del sofriment innecessari de les majories empobrides del nostre món.

En tot cas, la pau, que ell sempre va voler cercar, no pot ser la pau dels cementiris o una pau que no es fonamenti en la justícia. Un text d'una de les seves homilies fa palesa aquesta unió necessària entre l'amor, la pau i la justícia:

«Germans! Sí, de veritat ho som, de germans! Treballem, doncs, per construir l'amor i la pau, però no una pau i un amor superficials, fets de sentiments o d'aparences, sinó un amor i una pau arrelats profundament en la justícia. Sense justícia no hi ha amor veritable, sense justícia no hi ha veritable pau. Heus ací, doncs, que si volem seguir la inclinació al bé que ens fa solidaris amb Crist intentem matar en el cor els mals instints que porten a aquestes violències i a aquests crims i intentem sembrar en el nostre propi cor, i en el cor de tots aquells amb qui compartim la vida, l'amor i la pau, però una pau i un amor basats en la justícia.» (Missa exequial per a Raúl Molina Cañas, 14-11-77)

«Seria una bogeria pretendre que aquesta catedral plena de gom a gom surti d'aquí en una manifestació d'odi i violència. Al contrari, crec que l'atractiu de la predicació d'avui és la proclamació del veritable amor, del perdó, de la justícia i de la pau. Però no una pau guanyada amb repressió, ni una pau de cementiris,

sinó una pau construïda sobre les bases sòlides de la justícia i l'amor. Per això diem que la pau que aquí prediquem és la pau de Crist, la que Ell va dir que sembla divisió. La pau veritable també sembla divisió perquè no tots comprenen la profunditat de la justícia on arrela la pau i només voldrien una predicació flexible, tova, que no ofengui... en definitiva, una falsa pau.» (Homilia del 9-4-1978)

Però ell, en tot cas, va voler ser l'arquebisbe de tothom, també dels rics, sense marginar ningú, però sent autèntic testimoni de la veritat de l'Evangelí:

«També vull que quedi ben clar això, germans. Algú ha dit que el nou arquebisbe no vol ser bisbe dels rics, sinó dels pobres. Això és mentida. Aquesta frase pertany a la campanya de difamació. Des del principi tots m'han escoltat: estic amb tots, obert al diàleg amb tots, disposat a corregir les meves errades, davant qual-sevol sector que em vingui a parlar. Els estimo a tots i és missió meva estimar-los per salvar-los.» (Homilia del 8-5-77)

Per això demanà també a les oligarquies que no el consideressin el seu enemic, car l'únic que pretén amb les seves dures crítiques és desvetllar la sensibilitat vers el sofriment dels empobrits del seu poble:

«Una crida a l'oligarquia. Els repeiteixo el que vaig dir l'altra vegada: no em considerin jutge ni enemic. Sóc simplement el pastor, el germà,

l'amic d'aquest poble, que sap dels seus patiments, de les seves fams, de les seves angoixes; i, en nom d'aquestes veus, aixeco la meua veu per dir: no facin idolatria de les seves riqueses, no les salvin de forma que deixin morir de fam els altres; comparteixin per ser feliços. El cardenal Lorscheider em va fer una comparació molt pintoresca: "Cal saber treure's els anells per no arribar a perdre els dits". Crec que és una expressió ben intel·ligible. El qui no vol deixar anar els anells s'exposa que li tallin la mà; i el qui no vol donar per amor i per justícia social força que li ho prenguin mitjançant la violència.» (Homilia del 6-1-80)

1.5. Suport crític a les organitzacions populars

Els oligarques, malauradament, no el van voler escoltar. Però la història li va donar la raó. D'altra banda, va mantenir una postura molt serena i matisada davant la violència que com a resposta també provocaven les organitzacions populars:

«Heus ací precisament el que l'Església assenyala en tot el nostre continent: els terrorismes, els brots de violència, l'Església no els pot aprovar; però tampoc pot reprovar-los sense una anàlisi profunda d'on procedeixen. Mentre una violència institucionalitzada, privilegiada, intenti reprimir les aspiracions justes d'un sector, sempre hi haurà les llavors de la violència entre nosaltres. Per això, mentre no es faci efectiva una nova

manera de viure, no tindrem pau ni unitat ni comunió entre els salvadorencs.» (Homilia del 19-2-1978)

Voldria fer notar també, per altra banda, que amb la seva implicació en la defensa dels drets humans, sobretot d'aquelles persones que tenien la vida més amenaçada i gaudien de menys drets, Romero volia corregir un tipus d'espiritualisme cristià que, amb raó, ha estat acusat de ser "opi del poble". Per ell, el Regnat de Déu no es refereix només a l'altre món, sinó que implica un compromís en la transformació d'aquest món, de manera que es vegi que "un altre món és possible". Ho diu ben clar en una de les seves homilies:

«Perquè jo no vull ser opi, com ha insinuat algú, des del *Bloque Popular Revolucionario*. Mai! Estic dient que, precisament, l'apel·lació a la transcendència excita més la promoció d'allò que és històric, social, econòmic, polític. I estic dient que Déu no només ha fet el cel després de la mort per a l'home, sinó que ha fet

també aquesta terra per a tots els homes. Això no és predicar l'opi!» (Homilia 9-9-79)

Això el portà a donar el seu suport, però un suport crític, a les organitzacions populars:

«Sento, com a pastor, que tinc un deure amb les organitzacions polítiques populars. Tot i que elles desconfien de mi, el meu deure és defensar el seu dret d'organització, donar suport a tot el que hi hagi de just en les seves reivindicacions; però, també, vull mantenir la meua autonomia per criticar tots els seus abusos d'organització, per delatar i denunciar allò que hi ha d'idolatria d'organització, i convocar-los, en canvi, a un diàleg en què busquem la pau entre tots. Les forces organitzades són poderoses en una societat i ho poden tot quan són capaces de dialogar, però també disminueixen les forces quan són fanàtiques i no escolten més que la seva pròpia veu.» (Homilia del 16-12-79)

2. PROFETA DE LA JUSTÍCIA

Com ja havien defensat els grans profetes d'Israel, per a Mons. Romero no hi pot haver una autèntica pau si aquesta no brolla de la justícia. Va reflexionar molt sobre la injustícia que dominava aquest món, i, de manera especial, el seu país. I arribà a la conclusió que l'arrel més fonda de la injustícia era la idolatria del diner, causant dels principals mals d'El Salvador.

2.1. La idolatria del diner

I es va atrevir a denunciar aquesta idolatria amb paraules molt clares:

«Jo denuncio, sobretot, l'absolutització de la riquesa. Aquest és el gran mal d'El Salvador: la riquesa, la propietat privada com un absolut intocable. I ai del qui toqui aquest fil d'alta tensió! Es crema.»

Va dir també el 24-7-1977:

«L'Església no pot callar davant aquestes injustícies de l'ordre econòmic, de l'ordre polític, de l'ordre so-

cial. Si callés, l'Església seria còmplice amb aquell que s'automargina i dorm un conformisme malaltís, pecaminós, o amb qui s'aprofita d'aquest abaltiment del poble per abusar i acaparar poder econòmic i polític i exclou una immensa majoria del poble. Aquesta és la veu de l'Església, germans. I mentre no se la deixi en llibertat de proclamar aquestes veritats de l'Evangelí, hi haurà persecució. I parlem de veritats substancials, no de coses de poca importància. És qüestió de vida o mort per al regnat de Déu en aquesta terra.»

En aquesta lluita per la justícia, Mons. Romero se sentia en sintonia profunda amb totes les persones, cristianes o no, que treballaven per un món més just. Ho subratllà en una homilia el 3-12-78:

«L'Església és propera també a tot home que lluita per la justícia, a tot home que busca reivindicacions justes en un ambient injust, i que treballa pel regnat de Déu, sigui o no cristià. L'Església no abraça tot el Regne de Déu. El Regne de Déu el trobem més fora de les fronteres de l'Església i, per tant, l'Església aprecia tot allò que sintonitza amb la seva lluita per implantar el Regne de Déu. Una Església que intenti conservar-se pura, incontaminada, no seria l'Església que serveix Déu i els homes.»

2.2. Injustícia i violència

En desenrotllar aquest segon punt, “Romero profeta de la justícia”, hi ha un punt que enllaça amb el tema de la violència del qual abans hem parlat. Per ell la violència brolla de la injustícia i, per tant, sense justícia no pot haver-hi autèntic diàleg entre les parts enfrontades³.

«Però ni tan sols aquest diàleg servirà per a restablir la pau desitjada si no se li dóna la ferma voluntat de transformar les estructures injustes de la societat. Només aquesta transformació serà capaç d'eliminar les violències concretes, opressives, repressives o espontànies. D'altra manera, com han dit els bisbes llatinoamericans, la violència s'insti-

tucionalitza i per això els seus fruits no es fan esperar. L'Església creu en la pau; però sap molt bé que la pau no és ni l'absència de violència, ni s'aconsegueix amb la violència repressiva. La veritable pau només s'aconsegueix com a fruit de la justícia. Volem creure que cap home ni cap salvadorenc de bona voluntat vol la violència, les lluites entre germans camperols i els operatius militars. Però combatre-la de veritat és posar-se a treballar en la tasca urgent, llarga i dura de compartir justament entre tots els salvadorencs la riquesa del nostre país i dels nostres homes i dones. Això no és comunisme; és justícia cristiana. I assenyalar les arrels de la violència no és sembrar violència sinó indicar les fonts de la violència i exigir a aquells que poden canviar les coses que ho facin, que es vegi un pas positiu vers la construcció d'una veritable pàtria, d'un veritable bé comú.» (Homilia de l'1-4-1978)

2.3. La pau i la justícia: tasca primordial de l'Església

És per això que ell cregué que la pau i l'amor entre tots els homes (i pobles, diria també avui), “que brolla de la justícia”, és una tasca primordial de l'Església, si vol ser fidel a Jesús. Per això deia:

«Invocar el nom del Senyor és una expressió clàssica de la Bíblia. Vol dir no solament invocar-lo amb els llavis. Vol dir prendre consciència que som el poble de Déu. Vol dir que en la història de l'home està com-

promesa l'Església de Déu. Vol dir invocar el nom del Senyor sobre el seu poble, que aquest poble té un compromís amb aquest Déu i que, en el seu camí per la història, aquest poble ha de donar glòria a Déu no només amb l'expressió de bons sentiments, sinó realitzant una societat que de veritat sigui la societat dels fills de Déu, on la pau no només sigui un equilibri del temor, on la pau no sigui el silenci dels cementiris, on la pau sigui l'alegria dinàmica d'un Déu de pau que, precisament per ser un Déu de la pau, construeix, es vessa –diríem– en bondats, realitzant la pluriforme meravella de la creació; i els seus fills hem de fer el mateix: una pau es construeix en la justícia, en l'amor i en la bondat.» (Homilia del 31-12-1977)

I es basa en paraules de Joan Pau II per donar encara més força a la seva defensa de la pau, que es funda en la justícia, com a autèntic antídoto contra la violència que estava destruint el seu poble:

«Com poden veure, el papa no passa pàgina del passat, el recorda. Però el recorda amb l'esperança que no es torni a repetir, que busquem, pel camí d'una concòrdia ben entesa, superar aquest clima de violència. Aquest “no a la violència” per a 1978 ha de buscar-se per aquests camins que el papa acaba d'assenyalar. I també serà –diu ell– el camí per arribar a ‘construir una atmosfera social en la qual s'esmenin de manera adequada injustícies evidents que impedeixin que els béns creats arribin de manera equitativa a tots,

sota l'ègida de la justícia i amb la companyia de la caritat”. Són paraules del sant pare reconeixent aquesta trista realitat salvadorenca: una atmosfera social on els béns creats per Déu no arriben a fer feliços tots els salvadorenys. I és necessari que, en un ambient de justícia i d'amor fraterno, sentim que aquesta república tan bella, que aquestes terres tan fèrtils, que aquests cels tan bonics d'El Salvador siguin alegria per a tots els salvadorenys, que tots ens sentim germans aixoplugats pels dons del mateix Déu.

Per això, germans, el “no a la violència” ha d'estar fonamentat sobre la justícia. A Medellín, els bisbes d'Amèrica Llatina –aprovats per aquest mateix papa– van dir que la pau al continent no serà possible mentre no es construeixi un ordre més just, que la pau no és absència de guerra, la pau no és por de repressió, la pau no és equilibri de dos poders que es tenen pànic. La pau és fruit de la justícia, la pau serà flor d'un amor i d'una justícia ambientals. Sí a la pau –diu el papa–, sí a Déu, sí –diríem nosaltres– a la justícia, sí a l'amor, sí a la comprensió de tots els salvadorenys. Només així arribarem a una afirmació neta de la pau.» (Homilia del 6-1-1978)

2.4. No a una pau alienant

De tota manera, crida l'atenció que, per a Mons. Romero, bon seguidor de Crist (cf. Lc 12,51ss), la pau evangèlica no

exclou un determinat tipus de violència, com a mínim verbal, contra aquelles persones que no volen la justícia. I en la línia dels grans profetes d'Israel, com Isaïes i Amós, denuncia, seguint l'ensenyament de Jesús de Nazaret, un tipus de religió alienant, que ignora l'opció pels pobres i la defensa dels oprimits. És un tema que surt sovint en les seves homilies:

«Una religió de missa dominical però de setmanes injustes no agrada al Senyor. Una religió de molt resar, però amb un cor ple d'hipocresia, no és cristiana. Una Església que s'instal·lés amb l'únic objectiu d'estar bé, tenir molts diners, molta comoditat, però que oblidés el reclam de les injustícies, no seria la veritable església.» (Homilia del 4-12-1977)

«Encara que se'ns digui bojos, encara que se'ns anomeni subversius, comunistes i tots els qualificatius que vulgueu, sabem que no fem res més que predicar el testimoni subversiu se les benaurances, que ho han capgirat tot per poder proclamar benaurats els pobres, benaurats els que pateixen set de justícia.» (Homilia de l'11-5-1978)

«Molts voldrien que el pobre sempre digués que és “voluntat de Déu” viure pobre. No és voluntat de Déu que uns ho tinguin tot i altres no tinguin res.» (Homilia del 10-9-1978)

«Quan un dona pa al qui té fam l'anomenen sant, però si es pregunta per les causes de la fam, l'anomenen comunista, ateu. Però hi ha un “ateisme” més proper i més perillós per

a la nostra Església: l'ateisme del capitalisme quan els béns materials s'erigeixen en ídols i substitueixen Déu.» (Homilia 15-9-1978)

2.5. Fomentar l'esperança

Per altra banda, em sembla que és també un tret típic dels profetes, que Mons. Romero compartí, que, a la vegada que denunciïn la injustícia, fomenten l'esperança entre els seus oients, oprimits i marginats recordant-los que Déu, que els estima, no els ha pas abandonat, encara que humanament costi de veure-ho. Aquesta autoestima és important per a poder superar els desencisos que la situació que viuen els pot provocar. I aquesta esperança és molt important per a seguir treballant per canviar la dura situació que estan vivint, confiant que “un altre món és possible”. Diu, per exemple, en una de les seves homilies:

«Arribarà l'hora en què no hi haurà segrestos i hi haurà felicitat, i podrem sortir als nostres carrers i als nostres camps sense por que ens torturin i ens segrestin. Vindrà aquest temps! Canta la nostra cançó: “Jo tinc fe que tot canviarà”. Ha de canviar si de veritat creiem en la Paraula que salva i hi posem la nostra confiança. I, per a mi, aquest és l'honor més gran de la missió que el Senyor m'ha confiat: estar mantenint aquest esperança i aquesta fe en el poble de Déu.» (Homilia del 2-9-1979)

«No desesperem, no busquem solucions de violència, no odiam, no matem. I repeteixo això, de manera ben clara, perquè ahir uns amics meus

em digueren que corre que jo he canviat, que ara predico la revolució, l'odi, la lluita de classes, que sóc comunista. A vostès els consta quin és el llenguatge de la meua predicació. Un llenguatge que vol sembrar esperança; que denuncia, sí, les injustícies de la terra, els abusos de poder, però no amb odi sinó amb amor, exhortant a la conversió.» (Homilia del 6-11-1977)

«Com a pastor i com a ciutadà salvadorenc, m'entristeix profundament que se segueixi massacrant el sector organitzat del nostre poble només pel fet de sortir ordenadament al carrer per demanar justícia i llibertat. Estic segur que tanta sang vessada i tant dolor causat als familiars de tantes víctimes no seran debades. És sang i dolor que regarà i fecundarà noves i cada vegada més nombroses llavors de salvadorencs,

que prendran consciència de la responsabilitat que tenen a l'hora de construir una societat més justa i humana, i que fructificarà en la realització de les reformes estructurals audaces, urgents i radicals que necessita la nostra pàtria.» (Homilia del 27-1-1980)

Mons. Romero, als pobres camperols, oprimits i maltractats, plens de por per tot el que havien viscut concretament durant l'ocupació d'Aguilares per part de l'exèrcit (assassinats, tortures, profanació del Santíssim a l'església del poble)⁴, no només els donà esperança, sinó que els retornà l'autoestima i els animà a seguir lluitant pels seus drets quan els va dir, a ells que eren persones creients, una cosa molt sorprenent: «Vosaltres sou la imatge del diví traspassat del qual ens en ha parlat la primera lectura» (era una lectura que parlava del “Servent de Jahvé”, d'Isaïes).

3. TESTIMONI MARTIRIAL DEL PROJECTE DE JESÚS

Una opció pels pobres, com la que va fer Mons. Romero, òbviament comporta la persecució per part dels poders injustos i opressors, que dominaven en aquella època aquell petit país centreamericà.

3.1. Una Església encarnada

En aquest context impacta veure com va interpretar Mons. Romero aquesta persecució:

«M'alegro, germans, que la nostra Església sigui perseguida, precisament per la seva opció preferencial pels pobres i per intentar encarnar-se en l'interès dels pobres... Seria trist que en una pàtria on s'està assassinant de manera tan horrorosa no comptéssim també capellans entre les víctimes. Són el testimoni d'una

Església encarnada en els problemes del poble... L'Església pateix el destí dels pobres: la persecució. Es gloria la nostra Església d'haver barrejat la sang de sacerdots, de catequistes i de comunitats amb la sang produïda per les massacres del poble, i d'haver dut sempre la marca de la persecució... Una Església que no patís persecució sinó que gaudís dels privilegis i el suport dels poderosos de la terra, aquesta Església, compta!, no seria la veritable Església de Jesucrist.»

Com Jesús, que va ser el primer defensor cristià dels drets humans i un profeta de la justícia (cf. Lc 13,31-33), també Mons. Romero va rebre amenaces de mort degudes a la manera com parlava de Déu i defensava les persones oprimides i empobrides, denunciant la injustícia que provocava aquesta situació. Però, com Jesús, Mons. Romero no s'arrugà i va parlar del sentit positiu que podia tenir fins i tot la seva mort.

3.2. Fins al final...

Amb motiu de les amenaces va tenir una conversa amb el P. Azcue en el seu darrer recés abans de l'assassinat. I va escriure:

«El meu altre temor és sobre els riscos que corre la meva vida. Em costa acceptar una mort violenta que veig, en canvi, molt possible en aquestes circumstàncies. Fins i tot el senyor nunci de Costa Rica em va avisar de perills imminents per a aquesta setmana. El pare em va donar ànims dient que la meva disposició ha de ser donar la meva vida per Déu sigui quin sigui el final de la meva vida. Les circumstàncies desconegudes es viuran amb la gràcia de Déu. Ell va assistir els màrtirs i si és necessari el sentiré molt a prop en entregar-li el darrer alè. Però quina cosa té més valor que en el moment de morir poder-li entregar tota la vida i viure per a Ell.»

Ell ho comenta també en una de les seves homilies:

«Espero que aquesta crida de l'Església no endureixi encara més el cor dels oligarques, sinó que els mogui a la conversió. Comparteixin el que són i tenen. No segueixin silenciament mitjançant la violència aquells que estem fent aquesta invitació ni, molt menys, continuïn matant els que estem intentant d'aconseguir que hi hagi una distribució més justa del poder i les riqueses del nostre país. I parlo en primera persona perquè aquesta setmana em va arribar un avís que estic en la llista dels que seran eliminats properament; però que quedi constància que la veu de la justícia ja ningú la pot matar.» (Homilia 24-2-1980)

Però el testimoni dels nombrosos agents de pastoral, assassinats per l'exèrcit i els esquadrans de la mort per la seva opció a favor del projecte de Jesús, per la seva opció pels pobres, l'anima a seguir en la línia que està portant, tot i que això posa en perill la seva vida:

«Encara que em matin, no tinc necessitat. Si morim amb la consciència tranquil·la, amb el cor net d'haver produït només obres bones, què em pot fer la mort? Gràcies a Déu que tenim l'exemple dels nostres estimats agents de pastoral, que van compartir els perills de la nostra pastoral fins al risc de ser assassinats. I jo, quan celebren l'eucaristia amb vostès, els tinc a ells ben presents. Cada mossèn mort és per a mi un nou concelebrant en l'eucaristia de les nostra arxidiòcesi. I sé que són presents, donant-nos l'estímul d'haver sabut morir sense por, perquè

portaven la seva consciència compromesa amb aquesta llei del Senyor: l'opció preferencial pels pobres.» (Homilia 2-9-79)

Aquesta decisió, valenta, de seguir el camí de Jesús, que el podia portar a la mort, no li va privar de determinats moments de por, com ho testimonia el seu diari personal. En això s'assemblà un cop més al seu Mestre, Jesús (cf. Getsemaní: Mc 14,32-42).

Però no es va arrugar, ni acceptà la protecció personal que li oferia el president de la República⁵, sinó que va seguir fent, com Jesús, allò que ell creia que havia de fer per fidelitat a Jesús i per amor al seu poble maltractat injustament. I com Jesús, va confiar que la seva mort redundaria en benefici del seu poble i no seria inútil, com es pot veure gràcies a alguns textos de les seves homilies.

CONCLUSIÓ

Per Romero, el bé del poble, sobretot el dels més pobres i aquells que tenien la vida més amenaçada, el Regnat de Déu era el criteri decisiu que havia de guiar la seva actuació -i la de qualsevol persona, especialment si era cristiana. Per això era crític no només amb les oligarquies polítiques i econòmiques que dominaven el país, sinó també amb les organitzacions populars, quan amb els seus errors, amb les seves lluites pel poder, perjudicaven el poble. I els feia l'advertència que es podien convertir en ídol, una crítica que feia clarament al capitalisme i a la ideologia de la seguretat nacional.

Era crític també amb ell mateix⁶ i amb la pròpia Església, quan aquesta no feia una opció pels pobres autèntica i creïble. Per això va dir el 8-7-78:

«El profeta denuncia també els pecats interns de l'Església. I per què no? Si bisbes, papa, sacerdots, nuncis, religioses, col·legis catòlics, estem formats per homes i els homes som pecadors, necessitem que algú ens faci de profeta per a cridar-nos a la conversió, i a no deixar-nos instal·lar en una religió com si fos quelcom intocable. La religió necessita profetes i gràcies a Déu que els tennim. Perquè seria molt trista una

Església que se sentís tan mestressa de la veritat que rebutgés tota la resta. Una Església que només condemna, una Església que només veu pecat en els altres i no mira la biga que porta en el propi ull, no és l'autèntica Església de Crist.»

I va dir també el 28-8-77, explicitant quin tipus d'Església volia ell:

«Ara l'Església no se sustenta en cap poder, ni en diners. Avui l'Església és pobre. Avui l'Església sap que els poderosos la rebutgen, però que l'estimen aquells que posen en Déu la seva confiança. Aquesta és l'Esglé-

sia que vull. Una Església pobre que no compti amb els privilegis i els valors terrenals. Una Església cada vegada més deslligada de les coses terrenes, humanes, per a poder-les jutjar amb més llibertat des de la seva perspectiva de l'Evangelí, des de la seva pobresa.»

Però quan l'Església és fidel a Jesús, aleshores és perseguida en un món on acostumen a dominar els poders egoistes i assassins. Per això, per ell:

«La persecució és la nota històrica de l'Església! Sempre ha de ser perseguida. Una doctrina que va en contra de les immoralitats, que predica contra els abusos, que va sempre predicant el bé i atacant el mal, és una doctrina posada per Crist per santificar els cors, per renovar les societats. I, naturalment, quan en aquesta societat o en aquest cor hi ha pecat, hi ha egoisme, hi ha podridura, hi ha enveges, hi ha avarícia, doncs, el pecat salta, com la serp quan intenten agafar-la, i persegueix el que intenta perseguir el mal. Per això, quan l'Església és perseguida és senyal que s'està complint la seva missió.» (Homilia 25-11-1977)

En tot cas, va segellar la seva mort quan el diumenge abans que l'assassinessin va dir el següent:

«Voldria fer una crida, de manera especial, als homes de l'exèrcit. I en concret, a les bases de la Guàrdia Nacional, de la policia, de les casernes... Germans, són del nostre mateix poble. Maten els seus mateixos germans pagesos. I davant una ordre

de matar que doni un home, ha de prevaldre la llei de Déu que diu: "No matar". Cap soldat està obligat a obeir una ordre contra la llei de Déu. Una llei immoral, ningú ha de complir-la. Ja és temps que recuperin la seva consciència, i que obeeixin abans la seva consciència que l'ordre del pecat. L'Església, defensora dels drets de Déu, de la llei de Déu, de la dignitat humana, de la persona, no pot restar callada davant tanta abominació. Volem que el govern es prengui seriosament que de res serveixen les reformes si van tenyides de tanta sang. En nom de Déu i en nom d'aquest sofert poble, les lamentacions del qual puguen fins al cel cada dia més nombroses, els suplico, els prego, els ordeno en nom de Déu: cessi la repressió.»

Ressuscitaré en el poble

L'oligarquia salvadorena i l'exèrcit, amb el suport massiu del govern dels EUA, no van poder tolerar ja més aquestes paraules. I el van assassinar. Però aleshores s'esdevingué que el poble salvadorenc el va estimar encara més i es va sentir més afermat que mai en la seva lluita per a alliberar-se. Va passar el que ja Mons. Romero havia predit en una de les seves homilies:

«Sovint he estat amenaçat de mort. Els he de dir que, com a cristià, no crec en la mort sense resurrecció. Si em maten, ressuscitaré en el poble salvadorenc. Ho dic sense cap vanagloria, amb la més gran humilitat. Com a pastor estic obligat per mandat diví a donar la vida per aquells a

qui estimo, que són tots els salvadorencs, inclosos aquells que m'assassinin. Si s'arribessin a complir les amenaces, des d'ara ofereixo a Déu la meva sang per la redempció i resurrecció d'El Salvador. El martiri és una gràcia que no crec merèixer, però si Déu accepta el sacrifici de la meva vida, que la meva sang sigui llavor de llibertat i el senyal que l'esperança serà aviat una realitat. La meva mort, si és acceptada per Déu, sigui per l'alliberament del meu poble i com a testimoni d'esperança en el futur. Puc dir que si arribessin a matar-me, perdono i beneixo els qui ho facin. Tant de bo si es convencen que perdran el seu temps. Un bisbe morirà, però l'Església de Déu que és el poble no morirà mai.» (Març 1980)

I un cop més, Mons. Romero va tenir raó. Ha ressuscitat en el poble d'El Salvador, que el segueix estimant i es ferma en el seu testimoni i en les seves paraules per seguir lluitant per un món millor en el qual totes les persones puguin viure de manera humana i digna, i en el qual els drets humans siguin realment respectats.

I vull acabar amb unes paraules d'I. Ellacuria, ell també un màrtir, que defensà els drets humans i la justícia. Unes paraules que va pronunciar amb motiu del doctorat *honoris causa* que la UCA li va concedir, *post mortem*, a Mons. Romero i que expressen bé el que va ser i significar:

«En una societat configurada pels poders de la mort, ell, que era promotor dels principis de la vida, no pogué ser tolerat. Com la del seu gran mestre Jesús de Natzaret, la seva missió pública al capdavant de l'arxidiòcesi només va durar tres anys. Reunits els poders de les tenebres, van decidir acabar amb qui, com en el cas de Jesús, fou acusat de solleva la gent des de Galilea fins a Judea, des de Chalaltenango fins a Morazán. I el van silenciar d'un tret mortal perquè el poble no hagués permès que el crucifiquessin en públic. Només així van poder fer callar el profeta. Però la llavor ja havia fructificat i la seva veu havia sigut recollida per milers de persones que amb Monsenyor havien recobrat la seva veu perduda. Els sense veu ja tenien veu, la seva i la de Monseñor. I en quedar orfes, podien arribar a la seva majoria d'edat i convertir-se així en pares de nous fills, innombrables com la sorra de la platja. I és que aquell que van assassinar era un màrtir. El van matar perquè il·luminava i denunciava des de l'evangeli els mals del país i aquells que els perpetraven, però va morir perquè l'amor de Déu i l'amor del poble li estaven demanant donar la seva vida en testimoni d'allò que creia i d'allò que practicava. Per això va ressuscitar en el poble pel qual havia mort, i per això va esperar també la resurrecció cristiana en la qual confiava sense el més mínim dubte.»

San Romero de América (Pere Casaldàliga)

El ángel del Señor anunció en la víspera...

El corazón de El Salvador marcaba

24 de marzo y de agonía.

Tú ofrecías el Pan,

el Cuerpo Vivo

—el triturado cuerpo de tu Pueblo;

Su derramada Sangre victoriosa

*—¡la sangre campesina de tu Pueblo en masacre
que ha de teñir en vinos de alegría la aurora conjurada!*

El ángel del Señor anunció en la víspera,

y el Verbo se hizo muerte, otra vez, en tu muerte;

como se hace muerte, cada día, en la carne desnuda de tu Pueblo.

¡Y se hizo vida nueva

en nuestra vieja Iglesia!

Estamos otra vez en pie de testimonio,

¡San Romero de América, pastor y mártir nuestro!

Romero de la paz casi imposible en esta tierra en guerra.

Romero en flor morada de la esperanza incólume de todo el Continente.

Romero de la Pascua Latinoamericana.

Pobre pastor glorioso, asesinado a sueldo, a dólar, a divisa.

Como Jesús, por orden del Imperio.

¡Pobre pastor glorioso,

abandonado

por tus propios hermanos de báculo y de Mesa...!

(Las curias no podían entenderte:

ninguna sinagoga bien montada puede entender a Cristo).

Tu pobrería sí te acompañaba,

en desespero fiel,

pasto y rebaño, a un tiempo, de tu misión profética.

El Pueblo te hizo santo.

La hora de tu Pueblo te consagró en el kairós.

Los pobres te enseñaron a leer el Evangelio.

*Como un hermano herido por tanta muerte hermana,
tú sabías llorar, solo, en el Huerto.
Sabías tener miedo, como un hombre en combate.
¡Pero sabías dar a tu palabra, libre, su timbre de campana!
Y supiste beber el doble cáliz del Altar y del Pueblo,
con una sola mano consagrada al servicio.
América Latina ya te ha puesto en su gloria de Bernini
en la espuma aureola de sus mares,
en el dosel airado de los Andes alertos,
en la canción de todos sus caminos,
en el calvario nuevo de todas sus prisiones,
de todas sus trincheras,
de todos sus altares...
¡En el ara segura del corazón insomne de sus hijos!
San Romero de América, pastor y mártir nuestro:
¡nadie hará callar tu última homilía!*

1. De totes maneres, a Amèrica Llatina hi ha hagut tot un seguici de bisbes que s'han distingit per la seva opció pels pobres i la seva denuncia de la injustícia. En recordo uns quants: Helder Camara i Pere Casaldàliga, al Brasil; Leónidas Proaño, a l'Equador; Sergio Méndez Arceo, a Chiapas, i els bisbes que han mort assassinats, com Enrique Angelelli, a l'Argentina; Juan Gerardi, a Guatemala; Joaquín Ramos, a El Salvador, i Gerardo Valencia, a Colòmbia.
2. L'edició crítica (editada per Miguel Cavada) dels sermons de Mons. Romero, en els anys en els quals fou arquebisbe de San Salvador, ha estat publicada en 6 volums amb el títol: *Homilias Monseñor Oscar A. Romero*, San Salvador. UCA editores 2005-2009. La traducció al català dels textos d'aquest article és de Cristianisme i Justícia.
3. L'enfrontament que es va desencadenar a El Salvador feia deu anys que durava quan Romero fou assassinat.
4. En el seu sermó a Aguilares el 19-6-1977 va dir: «A mi em toca anar recollint abusos, cadàvers i tot allò que va deixant la persecució de l'Església. Avui em toca venir a recollir, en aquesta església, en aquest convent profanat, un sagrari destruït i sobretot un poble humiliat, sacrificat indignament. Per això, en venir, finalment - perquè vaig voler estat amb vostès des del principi i no se'm va permetre-, germans, els porto la paraula que Crist em mana que els digui: una paraula de solidaritat, una paraula d'ànim i d'orientació i, finalment, una paraula de conversió».
5. Públicament li va dir en les seves homilies: «Vull dir-li que abans de la meua seguretat personal desitjaria la seguretat i tranquil·litat per a 108 famílies i desapareguts. El pastor no vol seguretat mentre no la proporcionin al seu ramat».
6. El 21-8-1977 va dir: «Jo, que els estic parlant, necessito convertir-me contínuament. El pecador, el religiós, la religiosa, el col·legi catòlic, la parròquia, el rector, la comunitat, l'Església, tots han de convertir-se a allò que Déu vol en aquest moment de la història d'El Salvador. Si un viu en un cristianisme que és molt bo, però que no encaixa amb el nostre temps, que no denuncia les injustícies, que no proclama el regne de Déu amb coratge, que no rebutja el pecat dels homes, que consent, per estar bé amb determinades classes, els pecats d'aquestes classes, no està complint amb el seu deure, està pecant, està traint la seva missió».